

TANÁCSI ÉS ÜZEMI KULTÚROTTHONOK PÉCSETT, A RÁKOSI-KORSZAKBAN

TOWN COUNCIL AND FACTORY MAINTAINED CULTURE HOUSES AT RÁKOSI AGES

NYÁRI TAMÁS középiskolai tanár

Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola

ABSTRACT

The foundation of the House of Culture in Békés, was the beginning of the movement of the culture houses, at 1949. This movement was a part of the cultural revolution, which was derived from Lenin and Lunacharsky, and which was brought into Hungary by József Révai. The culture houses' status was regulated by the decree of the Hungarian Government, Nr. 136/1951, which distinguished council maintained and factory maintained culture houses. After this decree the institutional network built up, and in Pécs was founded about 25-30 culture houses until the end of Rákosi ages. The culture houses in the city were more prosperous, due to the higher educated local inhabitants. Lectures, study groups, choirs, dance groups and orchestras showed the result of the cultural work. On the other side, at suburbs, the culture houses suffered from disinterest, only that groups functionated well, which had an old tradition. The cultural policy wanted the culture houses to become the local infrastructure of the indoctrination, but the most of the guests wanted only to have a fun.

1. A kultúrotthon-mozgalom

A Révai József által meghirdetett kultúrforradalom (Bolvári-Takács 2011) egyik lényeges népművelő infrastrukturális eszköze a kultúrotthon volt. Az elsőt 1949. november 27-én avatták fel Békésben (Koncz 2002). Egy korabeli forrás szerint az intézmény „*megnyitásával vált programmá a kulturális forradalom helyi bázisainak, a művelődési otthonok hálózatának kiépítése.*” (Hencz 1962:152)

Bár kiépítésről beszéltek, valójában a második világháború előtti népház-hálózat új alapokon történő, kibővített újra szervezése volt. Ezeknek az intézményeknek a létesítését a Klebelsberg-féle kultuszkormányzat karolta fel, és 1938-ig 1580 épült szerte az országban (Kovalcsik 2003; Romsics 2003). 1945 után, a szabadművelődés korában ezek döntő többsége bezárt, 1949-re már csak mintegy 100 működött. A bezárásokkal párhuzamosan, főleg működő intézmények „*átcímkezésével*”, új szerveződések kezdődtek, melyek alapját képezték az új kultúrotthon-mozgalom kibontakozásának (Halász 2013).

A még Lenin és Lunacsarszkij által kidolgozott, és Magyarországon 1948-ban meghirdetett kultúrforradalom feladatul tűzte ki a kultúra agitáció szolgálatába állítását, majd eljuttatását a tömegekhez, abból a célból, hogy az embereket új erkölcsre neveljék, és meghonosítsák a kommunista ideálokat a hétköznapi életben (Bolvári-Takács 2011). Az új típusú kultúrotthonoknak, egyirányú csatornaként, a párt központi akaratát kellett helyi szinten aktualizálnia, majd eljuttatnia a tömegekhez, egy szigorúan centralizált, hierarchikus rendszerben (Koncz 2002). Feladatuk három összetevőből állt: eszmei-politikai neve-

lés, a dolgozók nemes szórakoztatásának biztosítása és a kettő segítségével a termelés növelése (MNL-BML XXIII/102.).

1948-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elrendelte az adatgyűjtést a kultúrházak állapotáról, amit 1950-ben újabb felmérés követett, melyben a használható helyiségeket és befogadóképességüket mérték fel (Halász 2013). Mivel a kultúrotthon-hálózat csak lassan épült, 1950 júniusában az MDP Politikai Bizottsága határozatot hozott, melynek nyomán megszületett a 136/1951. sz. minisztertanácsi rendelet. A rendelet szabályozta az intézmények jogállását, legfőbb irányítójuk az 1951-ben létrehozott Népművelési Intézet lett. Fenntartó szempontjából a rendelet elkülönített tanácsi, illetve üzemi, szakszervezeti kultúrotthonokat (Hencz 1962). A kultúrotthon alapítások ezután tervszerűvé váltak, és megindult az intézményhálózat gyors ütemű bővülése (Koncz 2002; Halász 2013).

2. Pécs kultúrotthon hálózatának kiépülése

A kultúrotthon-mozgalom kezdetén Pécs város területén már több kultúrház is működött. Első helyen említendő a Munkáskaszinóvá átcímkezett Nemzeti Kaszinó, mely 1947. szeptember 28-án vette fel a Doktor Sándor Kultúrház nevet (Új Dunántúl 1947. 09. 30.). Ezen kívül, Pécs akkori területén, egy 1950-es országos jelentés tanúsága szerint, további öt kultúrotthon működött: ebből a belvárosban három, a Pécsi Magasépítés, a KPDSZ és a MÁV kultúrotthona, külső területeken pedig a Mecseki Szénbányászati Tröszt két intézménye, a mecsekszabolcsi Puskin, illetve a pécsújhegyi Gorkij Kultúrotthon (MNL-OL 276/89). A felsorolás kihagyta az elvben működő, de gyakorlatilag politikai megmozdulások rendezésére használt, pécsbányatelepi Zalka Máté Kultúrotthont. Vagyis összességében 1950-ben hét kultúrotthon létezett a város területén.

1950-ben Pécsen is megindult a kultúrotthonok tervszerű alapítása, így a város intézményhálózata bővülésnek indult. Mérettől függően létrejöhetek kultúrotthonok, vagy kultúrtermek, alapító és fenntartó lehetett a városi tanács, a szakszervezet és az üzemek.

A kiinduló számhoz képest azonban, kultúrotthonból a Rákosi-korszak végéig csak kisebb növekedés volt tapasztalható. Összesen három nyílt az elkövetkezendő években: 1951-ben a SZOT szervezésében nyitotta meg kapuit a November 7 (MNL-OL 276/89); ugyanebben az évben fejlesztették kultúrotthonná a porcelángyári kultúrtermet (Dunántúli Napló 1953.04.23), amely 1955-től az Építők Szakszervezetének a fenntartásába ment át (MNL-BML XXXV/49); és 1952. november 7-én nyitotta meg kapuit a városi tanács gyárvárosi József Attila Kultúrotthona (MNL-BML XXIII/102). A Rákosi-korszak végéig, az 1954-ben Pécshez csatolt vasasi Petőfi Sándor Kultúrotthonnal együtt összesen 11 kultúrotthon működött.

Pécs kultúrotthon-hálózatának kiépülésével egy időben Pécs városa is folyamatosan bővült, lakosság számát és területét tekintve is. Megkezdődött a meszesi és az újmecsekaljai lakótelep építése (Molnár 1984), több szomszédos községet pedig a városhoz csatoltak: 1949-ben Mecsekszabolcsot, 1954-ben, a „Nagy-Pécs” koncepció (Hajdú 1996) keretében Mecsekalját, Vasast és Málomot, 1955-ben pedig Nagyárpádot (Novák 1985). A csatolt községek területén, a Vasas II-n található Petőfi Sándor Kultúrotthon kivételével, kultúrtermek működtek, melyek a tanács kezelésébe kerültek. Működő intézmény volt a patacsi Kossuth Lajos Kultúrterem és a Vasas I. Kultúrterem, nem működött az ürögi. Az 1955-ös és az 1956-os várospolitikai tervek előirányozták további kultúrtermek kialakítását (MNL-BML XXIII/101), de a Rákosi-korszak végéig, csak a rácvárosi tanácsterem kultúrteremé alakítása történt meg (MNL-BML XXIII/162).

Egy 1955-ös ceruzával írt jelentés 11 üzemi kultúrszobát említett (MNL-BML XXXV/49). Ezek beazonosítása rendkívül nehéz, mert a források bármilyen üzemi helyiséget kultúrteremnek neveztek, melyben volt valamilyen politikai, vagy kulturális megmozdulás. Az is gyakran előfordult, hogy elvárásoknak megfelelően, papíron kineveztek egy helyiséget kultúrteremmé, legtöbbször az ebédlőt. Ez történt pl. a Sopiana Gépgyár esetében (MNL-BML XXIII/102). Ugyanakkor voltak működő kultúrtermek is, pl. a bőrgyári kultúrtermet a Rákosi-korszak után félig területi illetékességű kultúrotthonná fejlesztették (MNL-BML XI/23).

Összességében kijelenthető, hogy a korszak végére mintegy 25–30 kultúrotthon és kultúrterem létezett papíron, de ezek jelentős része nem fejtett ki valódi működést. A továbbiakban azt vizsgálom, hogy ezek az intézmények milyen mértékben fejtettek ki tényleges kulturális tevékenységet, és ez mennyire felelt meg a korszak kultúrpolitikai elvárásainak.

3. A vizsgálat területi szempontjai

Elsősorban a kultúrotthonokat vizsgáltam meg, a kultúrtermek közül csak a tanácsi fenntartású, területi illetékességgel rendelkező intézményeket. Területi elhelyezkedésük szempontjából három csoportra lehet osztani őket: városközponti, belső, illetve külső lakóterületen elhelyezkedők.

Az egyes területek műveltségi, és iskolázottsági viszonyairól nincsenek korabeli kimutatások, csak 1980-tól maradtak fenn adatok, a legértékesebbek az 1990-es népszámlálás arányszámai. Ezekből az adatokból vonhatunk le következtetéseket, különösen az adatokat összehasonlítva, annak ellenére, hogy a lakosság 1945–90 között részben megváltozott. Pl. a belvárosba az 1970-es években alacsony presztízsű, marginalizálódásra hajlamos csoportokat telepítettek be. Ez a magyarázata annak, hogy itt található a legnagyobb arányban az iskolázatlan réteg (Németh 1993).

	0 osztály	Max. 8 általános	Szakmunkás-képző	Középfokú iskola	Főiskola, egyetem
Városközpont	2,1%	55,1%	5,2%	20,2%	17,4 %
Belső lakóterület	1,6%	52,2%	9,4%	24,6%	12,3%
Külső lakóterület	1,7%	60,9%	15,7%	15,6%	6,1%
Városi átlag	1,5%	53,7%	12,3%	21,7%	10,8%

(Forrás: Németh 1993)

A diplomások legnagyobb arányban a városközpontban éltek, de viszonylag magas volt a belső lakóterületen is. A középfokú végzettséggel rendelkezőkkel együtt mindkét területen a lakosság 37–38%-át tették ki. A belső lakóterületen magasabb volt a középfokú végzettségűek aránya. Ezzel szemben a külső lakóterületeken felsőfokú végzettséggel alig rendelkeztek, és a középfokú végzettségűek aránya is elmaradt a másik két területétől. Itt jellemzőbb volt az alacsony iskolázottság, és nagyobb arányban laktak itt szakmunkások.

Ha az infrastrukturális adottságokat nézzük, akkor a belső területek szintén előnyösebb helyzetben voltak. A tömegközlekedési hálózat segítségével az itt elhelyezkedő kultúrotthonokban könnyebb volt eljutni, szemben a külső területek intézményeivel, melyek elsősorban a környéken lakók számára nyújtottak lehetőséget. Ugyanakkor a belváros kulturális infrastruktúrája számos más lehetőséget nyújtott a művelődésre (Pécs térképe 1957).

4. Pécsi kultúrotthonok

4.1. Kultúrotthonok a belvárosban

A belvárosban lakott a város hagyományos polgári lakossága, ennek megfelelő kulturális igényekkel, szórakozási szokásokkal. Ezeket az igényeket kiszolgáltatta a színház, az épülő könyvtárak és más intézmények, köztük az itt működő kultúrotthonok is. Mivel azonban a város úthálózata és a tömegközlekedési hálózata is itt futott össze, nem csak a környező lakosság, de a város más területeinek művelődni vagy szórakozni vágyó lakossága is látogatta az itt található intézményeket.

A belvárosban négy kultúrotthon működött: a tanácsfi fenntartású Doktor Sándor Kultúrotthon, a SZOT fenntartásában működő November 7 Kultúrotthon, a KPDSZ és a Vasutas Kultúrotthon.

Közülük mindenképpen kiemelkedő a Doktor Sándor Kultúrotthon, amely a város első számú kultúrházának volt tekinthető, havi 15 000 látogatóval, rendszeres kultúrestekkel, ismeretterjesztő előadásokkal, tanulmányi kirándulásokkal, és országos szinten is kiemelkedő szakköri élettel. Fontosságát jelzi, hogy 1954-ben kezelésébe került a Szabadtéri Színpad, a Liszt Ferenc Hangversenyterem és a balettiskola (Baló 1977). Egy ilyen intézmény közelében más kultúrotthon nehezebben tud érvényesülni, így a szomszédos utcában található KPDSZ Kultúrotthon lehetőségei nagyrészt kihasználatlanok maradtak.

A jelentések és más források tanúsága szerint a belvárosi kultúrotthonok képesek voltak ismeretterjesztő tevékenységet folytatni, akár előadás, akár szakköri formában. Ebben a legsikeresebb a Doktor Sándor Kultúrotthonban volt, ahol előadás-sorozatok és tanulmányi kirándulások is megszervezésre kerültek. Nem egyenlő mértékben, de a többi intézményben is folytak előadások, legkevésbé a KPDSZ-ben (MNL-BML XXIII/113). Ismeretterjesztő szakkörök is működtek, kisebb sikerrel, néhol csak abból a célból, hogy megfeleljenek a kultúrpolitika elvárásainak, valós érdeklődés nélkül. Erre példa, amikor a November 7 Kultúrotthonban az irodalmi és történelmi szakkörök 3-4 fővel működtek, melyek látogatói a szakkörvezető pedagógus tanítványai voltak (MNL-BML XXXV/36).

A művészeti együttesek iránt nagyobb volt az érdeklődés, mind a négy intézményben léteztek kisebb-nagyobb csoportok. A legsikeresebbek azok voltak, melyek professzionális együttesként, több éves vagy évtizedes hagyománnyal rendelkeztek, és már sikeres csoportként kerültek egy kultúrotthon kezelésébe. Ilyen volt a MÁV vegyeskara és fúvószenekara, illetve az 1954-ben, a Doktor Sándor Kultúrotthon kezelésébe került Liszt Ferenc Kórus (Horváth 1959). Ez utóbbi intézményben volt példa arra, hogy két amatőr művészeti szakkör professzionálissá vált. Igaz, ez a változás már csak a Rákosi-korszak után történt meg. Egyik együttes a mai napig működő Mecsek Táncegyüttes, a másik, a szintén a mai napig működő, országos hírűvé vált Bóbita Bábszínház (Baló 1977).

A jelentések a sikertörténetek bemutatása után azonban megemlítették, hogy sokan sakkozni, biliárdozni jártak az intézményekbe, vagy pedig a hétvégi, italkiméréssel egybekötött osztánccokat látogatták. Ha a számszerű jelentéseket aprólékosan megvizsgáljuk, akkor kiderül, hogy a látogatók jelentős részét a szórakozni vágyó közönség tette ki. Pl. 1953-ban a Doktor Sándor Kultúrotthon látogatóinak 40%-a táncolni, vagy a szórakoztató estekre ment be az intézménybe, egy évvel később az 50%-a (MNL-BML XXIII/113). A November 7 és a KPDSZ kultúrotthon is elsősorban az osztáncai kapcsán került az érdeklődés középpontjába (MNL-BML XXXV/36).

4.2. Kultúrotthonok a belső lakóterületen

Mivel a belső lakóterületi részek közel estek a belvároshoz, így viszonylag kevés, mindössze két intézmény létezett a korban. Az egyik, a belváros és a belső lakóterület határán fekvő Ybl Miklós Kultúrotthon. Lakótelep és ipari terület is volt a közelében, és nagyon közel volt a belvárosi kulturális lehetőségekhez. Volt ugyan nyoma annak, hogy próbálkoztak tényleges kulturális életet beindítani, az igazi komoly szándék azonban hiányzott. Így az intézmény döntően csak az ösztáncok rendezésével foglalkozott, mely találkozó helye lett a korszak lumpen elemeinek, akiket a korabeli szóhasználat „*jampecnek*” nevezett (MNL-BML XXXV/36.). Nem véletlenül került sor elsőként a bezárására, de már csak a Rákosi-korszak után, 1958-ban (Dunántúli Napló 1958. január 19.).

A belvárostól távolabb esett a Zsolnay Porcelángyár területén elhelyezkedő nagy hagyományú kultúrterem, melyet 1951-től kultúrotthonná fejlesztettek. Kimutatható az ismeretterjesztő munka, amely mellé nagy könyvtárat építettek ki. Jelentős volt a művészeti élet, dalárda, és más szakkörök (tánc, színjátszó, báb) alakultak. 1955-től működtetését átvette az Építők Szakszervezete, és területi illetékességet kapva a belvárostól keletre eső városrész kultúrotthona lett (MNL-BML XXXV/49.). Fő tevékenységi köre azonban neki is a szórakoztatás volt, illetve teret adtak különböző társadalmi és politikai megmozdulásoknak.

A hasonló lakossági összetétel, hasonló eredményeket hozott a porcelángyári kultúrotthonok működésében, mint a belvárosban. A legfontosabb különbség azonban az volt, hogy ide elsősorban a környező lakosság járt szórakozni, illetve művelődni, legfeljebb a tőle keletre eső városrészekből érkezhettek vendégek.

4.3. Kultúrotthonok a külső lakóterületen

A külső lakóterületeken a gyárvárosi József Attila Kultúrotthon és a négy bányász kultúrotthon, a mecsekszabolcsi Puskin, a pécsbányatelepi Zalka Máté, a pécsújhegyi Gorkij és a vasasi Petőfi Sándor Kultúrotthon működött. A csatolt részek közül, Vasas I-n és Patacson működött egy-egy kisebb, tanácsi fenntartású, területi illetékességű kultúrterem (MNL-BML XXXV/49.). Látogatóik elsősorban a környezetükben lakókból kerültek ki, programjaik ritkán vonzották ide a más városrészek lakóit.

A kultúrotthonok és termek vonzáskörzetében elsősorban bányászok, illetve munkások laktak. A lakosság végzettségi adatai is ezt alátámasztották, és ez a tény determinálta az intézmények működésének sikerességét. Mindezt annak ellenére, hogy Pécsen a bányász művelődésnek komoly hagyományai voltak. Néhány kultúrotthon működéséről alig maradt fenn adat.

Ismeretterjesztő előadásra ritkán került sor, nem egy esetben eleve lemondtak a szervezéséről is. Ez történt pl. a gyárvárosi kultúrotthon esetében (MNL-BML XXIII/113.). Ha mégis szerveztek, akkor a kultúrvezetés szándékai ellenére nem politikai, hanem olyan témákat választottak, melyek közvetlenül érintették a közönségük mindennapi életét: pl. a szilikózis témakörét a Puskin Kultúrotthonban (MNL-BML XXXV/49.).

A szakköri élet sikerei is mérsékeltek voltak ezen a területen. Több esetben legfeljebb munkatervekben találkozhatunk szakkörökkel, esetleg papíron indulhattak be. A Gorkij esetében pl. mindössze egy színjátszó szakkörrel maradt fenn adat, de a megemlítése nem feltétlenül jelenti a tényleges működést. Ez utóbbi jelenség jól dokumentálható a gyárvárosi József Attila Kultúrotthon esetében, ahol a jelentések szerint működő 5-6 szakkör valójában csak néhány alkalommal ült össze, majd érdeklődés hiányában megszűnt. Sok esetben még egy gazdasszonykört sem sikerült rendszeresen beindítani (MNL-BML XXIII/113.), de a környék vélt igényeihez igazodó szakkörök is csak mérsékelt eredményt hoztak, pl. a patacsi mezőgazdász szakkör (MNL-BML XXIII/162.).

Sikeres együttesekről is vannak adataink. Ilyen volt, a Puskin gondozásában működő Mecekszabolcsi Jószerencsét Dalkör, és a város reprezentatív fúvószenekarává előlépett bányász fúvószenekar, illetve a Zalka Máté Kultúrotthon alá tartozó Kodály Zoltán Férfikórus. Ezek az együttesek azonban több évtizedes, 1910-20-as évekig visszanyúló hagyományokkal rendelkeztek, és utólag kerültek a kultúrotthonok irányítása alá (Horváth 1959; Csóka 1970).

A látogatók számáról kevés adat maradt fenn, de több kultúrotthon küzdött az érdeklődés hiányával. A Zalka Máté és a Gorkij éveken át nem fejtett ki érdemleges aktivitást, csak közösségi szintértként működött, pl. helyt adtak iskolai rendezvényeknek. A fennmaradt havi beszámolók, vagy az alkalmoszerű ellenőrzések arról tudósítanak, hogy látogatók elsősorban táncolni, sakkozni, asztaliteniszezni vagy filmet nézni jártak az intézményekbe. Gyakran így is közönséghiánnyal küzdöttek, egy alkalommal a József Attila Kultúrotthon táncmulatságára mindössze 12-en érkeztek meg (MNL-BML XXIII/113.).

5. A kultúrpolitika megvalósulása

A kultúrotthonok elsődleges feladata az eszmei-politikai nevelés lett volna. Ezt úgy képzelték el, hogy ismeretterjesztő előadások keretében elméleti, szakköri munka keretében gyakorlati úton valósítják meg. Láthattuk, hogy az előadások csak a belső területeken voltak többé-kevésbé folyamatosak, de politikai téma esetében ott is érdektelenségbe fuladtak. A szakkörök pedig sokszor csak papíron működtek

A dolgozók nemes szórakoztatásának biztosítása a művészeti, öntevékeny csoportok működésével lett volna biztosítva. Itt is kimutatható a belső és a külső területek közötti különbség. Több csoport működött a belső területeken, működésük tartósabb is volt. Azt viszont csak a Doktor Sándor Kultúrotthonban sikerült elérni, hogy két öntevékeny amatőr együttes professzionálissá alakuljon. Viszont az is igaz volt, hogy a legsikeresebb művészeti csoportok létrehozása – a fenti kettő kivételével – nem a kultúrotthonok érdeme volt, hiszen csak átvették a működtetésüket.

A látogatók létszámát vizsgálva azt láthatjuk, hogy a belvárosban biztos közönséggel számolhattak, addig a peremterületeken sok esetben nézőként sem sikerült bevonni a lakosságot, nemhogy aktivizálni. Így pedig hiábavaló a kultúrpolitika azon törekvése, hogy emelje a dolgozók műveltségi színvonalát: „*Mit jelent a kultúrforradalom? [...] Jelenti azt, hogy emelnünk kell dolgozóink általános műveltségét...*” (Révai 1952:5). Az fontos kérdés ugyanakkor, hogy ugyanez a belvárosi intézmények esetében megvalósult-e. Hiszen a volt polgári lakosság részvétele hangversenyeken, előadásokon, nem hoz emelkedést a fizikai dolgozók műveltségi színvonalában. A hangversenyek látogatóinak pl. a 70%-a értelmiségi volt. Egy későbbi kimutatás (Baló 1977) abba enged betekintést, hogy a Doktor Sándor Kultúrotthon sikeres együtteseiben, szakköreiben mennyiben vettek részt fizikai dolgozók. Ez alapján a Liszt Ferenc Kórus tagjainak 5%-a, a Mecsek Táncegyüttes 6%-a volt fizikai dolgozó, a Bóbita Bábszínház tagjai között pedig nem volt. Legmagasabb arányban a szabász-varrász szakkörben voltak, de ez is csak 27% volt. Ha feltételezzük is, hogy az 50-es években ez másképpen volt, komolyabb arányeltolódásokra nemigen számíthatunk, vagyis a kultúra nem elsősorban a megcélzott rétegekhez került.

Végezetül meg kell említeni, hogy a kultúrotthonok látogatóközönségének zöme elsősorban szórakozni járt az intézményekbe. Műsoros estekre, sakkozni, biliárdozni, pingpongozni, de legfőképpen az italkiméréssel egybekötött hétvégi össztáncokra. Ez városszerte mindenhol elmondható. Ezekre a jelenségekre néhány példa a korabeli jelentésekből:

- „*A biliárd és sakk-terem állandóan tele.*” (MNL-BML XXIII/113.)
- „*A sajtós gyárvárosi viszonyokra tekintettel az ismeretterjesztő előadások rendezésével nem kísérleteztünk, mert az volt a célunk, hogy a közösséget – elsősorban szórakozás biztosításával visszacsalogassuk.*” (MNL-BML XXIII/113.)
- „*...elég gyakori a kultúrotthon nagytermében és helyiségében rendezett táncsal egybekötött családi est.*” (MNL-BML XXXV/36.)
- „*...az a néhány fiatal [...] csak a rendet zavarni megy – még leírni is felháborító – huszonegyezni jár a kultúrházba.*” (Tenkely 1953)

A művelődési házak a Rákosi-korszak után is hasonló működést fejtettek ki, az ismeretterjesztő és művészeti tevékenység mellett fontos szerepet kapott a szórakoztatás is. Egy 1977-es felmérés eredményei szerint országos szinten a művelődési és szórakozási alkalmak látogatottságát tekintve, a vendégek több mint 2/3-a inkább szórakozni ment a művelődési házakba (Andrássy 1985). Viszont az intézmények ezzel kiszolgálták a közönségük igényeit, így működésük mindaddig biztosított volt, ameddig a fenntartójuk segítette a működésüket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

MNL-OL 276/89. MDP Agitációs és Propaganda Osztály iratai (1951–1956).

MNL-BML XI/23. Pécsi Bőrgyár iratai.

MNL-BML XXIII/101. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsának iratai. a) Tanácsülési jegyzőkönyvek.

MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek.

MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai.

MNL-BML XXIII/162. Pécs Megyei Jogú Város III. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek.

MNL-BML XXXV/36. MDP Baranya Megyei Bizottsága iratai.

MNL-BML XXXV/36. MDP Baranya Megyei Bizottsága iratai. 2. csoport Agitációs és Propaganda Osztály iratai.

MNL-BML XXXV/49 MDP Pécs Városi Bizottság iratai.

Az Új Dunántúl és a Dunántúli Napló cikkei

A kultúrotthon legyen kultúrotthon! Hogyan „szórakoztatja” a dolgozókat az Ybl Miklós Kultúrotthon vezetősége. Dunántúli Napló. XI. évfolyam. 279. szám. 1954. november 24. pp. 6.

A pécsszabolcsi Puskin kultúrotthon munkájáról. Dunántúli Napló. X. évfolyam. 257. szám. 1953. november 1. pp. 6.

Dr. Doktor Sándorról nevezik el és renoválják a kultúrházat. Új Dunántúl. IV. évfolyam. 22. szám. 1947. január 28. pp. 3.

Ez a kultúrház a magyar dolgozók kultúrájának lesz a fellegvára. Felavatták a dr. Doktor Sándor kultúrházat és leleplezték névadójának arcképét. Új Dunántúl. IV. évfolyam. 221. szám. 1947. szept. 30. pp. 4.

Kulturális központtá fejlesztik a porcelángyár kultúrotthonát. Dunántúli Napló. XI. évfolyam. 309. szám. 1954. december 30. pp. 4.

Lelkesen készül megyénk népe november 7 megünneplésére. Dunántúli Napló. IX. évfolyam. 261. szám. 1952. november 6. pp. 3.

Mozgalmas élet a pécsbányai kultúrotthonban. Dunántúli Napló. X. évfolyam. 268. szám. 1953. november 15. pp. 6.

- Papp Livia (1953): A MÁV központi kultúrotthon munkája. Dunántúli Napló. X. évfolyam. 249. szám. 1953. október 23. pp. 4.
- Szítás Jánosné (1953): A November 7 kultúrotthon munkájáról. Dunántúli Napló X. évfolyam. 136. szám. 1953. június 12. pp. 4.
- Tenkely Miklós (1953): Kultúrmunka a pécsi porcelángyárban és Pécs-Szabolcson. Dunántúli Napló X. évfolyam. 95. szám. 1953. április 23. pp. 4.
- Új otthont kapnak a Pécsi Műszaki Klub tagjai. Dunántúli Napló XV. évfolyam. 16. szám. 1958. január 19. pp. 4.

Feldolgozások

- Andrássy Mária (1991): A közösségi művelődés szinterei. Vita Kiadó, Budapest.
- Andrássy Mária (1985): A művelődési otthonok. Adottságok, lehetőségek, eredmények a hetvenes években. Művelődéskutató Intézet, Budapest.
- Andrássy Mária (1982): A művelődési otthonok hatékonyságának vizsgálata. In: Tímár Györgyné szerk. (1982): Tanulmányok a közművelődés helyzete és fejlődésének távlata című kutatási főirány 1978–1980. évi vizsgálatairól. Művelődéskutató Intézet, Budapest. pp. 325–350.
- Baló István (1977): A név kötelez. Doktor Sándor Művelődési Központ, Pécs.
- Bolvári-Takács Gábor (2011): Művészetpolitika a Rákosi-korszakban. Zempléni Múzsza XI. évfolyam. 4. szám. 2011/4. No. 44. pp. 31–48.
- Csóka Magda (1970): A mecseki szénbányászok művelődési intézményeinek működése. In: Gyevi Károly szerk. (1970): Mecseki tükör. Tanulmányok, riportok, elbeszélések, versek a bányászéletről. Mecseki Szénbányák igazgatósága, Pécs. pp. 209–234.
- Csorba Tivadar (1984): Közművelődés. In: Rákos János szerk. (1984): Pécs a szocialista fejlődés útján. Megjelent a város felszabadulásának 40. évfordulójára. MSZMP Pécs Városi Bizottsága, Pécs. pp. 87–96.
- Hajdú Zoltán (1996): Pécs az országos település- és településhálózat-fejlesztési politikában (1949–1989). In: Vonyó József szerk. (1996): Tanulmányok Pécs történetéből 2-3. Pécs Története Alapítvány, Pécs. pp. 37–52.
- Halász Csilla (2013): A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, Budapest.
- Hencz Aurél (1962): A művelődési intézmények és a művelődésigazgatás fejlődése 1945-1961. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- Horváth Mihály (1959): Muzsikáló Pécs. Pécs Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztály, Pécs.
- Koncz Gábor (2002): Komplex elemzés a művelődési otthonokról (1945–1985) avagy „...a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg...” Szín VII. évfolyam 1-2. szám. 2002. február–április. pp. 15–56.
- Kovalcsik József (2003): A kultúra csarnokai. A közösségi művelődés szinterei – utópiák, mozgalmak, társadalomszervezés: a művelődési otthonok kialakulása. Editio Plurilingua Kiadó, Budapest.
- Molnár Zoltán (1984): A város fejlesztése. In: Rákos János szerk. (1984): Pécs a szocialista fejlődés útján. Megjelent a város felszabadulásának 40. évfordulójára. MSZMP Pécs Városi Bizottsága, Pécs. pp. 43–56.
- Németh Zsolt (1993): Pécs népességének főbb demográfiai és társadalmi jellemzői a második világháború befejezésétől 1990-ig. In: Vonyó József szerk. (1993): Tanulmányok Pécs történetéből 1. Pécs népessége 1543–1990. Az 1993. december 15-én rendezett konferencia előadásai. Pécs Története Alapítvány, Pécs. pp. 117–159.
- Novák Zoltán (1985): Pécs főbb demográfiai jellemzőinek változásai a felszabadulástól napjainkig. In: Antal Gyula és Sándor László szerk. (1985): Változó Baranya. Tanulmányok a megye történetéből 1945–1985. MSZMP Baranya Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága, Pécs. pp. 349–367.
- Pécs térképe utcajegyzékkel. Pécs Város Idegenforgalmi Hivatala, Pécs 1957.
- Révai József (1952): Kulturális forradalmunk kérdései. Szikra Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (2003): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest.